

Dr Milivoj Bešlin

Izlazak Velike Britanije iz EU: uzroci i konsekvence jedne istorijske odluke

Apstrakt: U tekstu se daje sažeta analiza odnosa Velike Britanije i Evropske zajednice/unije u kontekstu referendumu o izlasku ostrvske Kraljevine iz navedene asocijacije. U radu se postavljaju pitanja uzroka i traga za dugoročnijim konsekvencama takve odluke. Poseban segment je posvećen uticaju Rusije i njenom odnosu prema dezintegracionim tendencijama unutar Evropske unije kao i refleksiji ovih procesa na balkanski prostor, ali i rezonanci britanskog referendumu u Srbiji.

Ključne reči: Velika Britanija, Evropska unija, „Bregzit“, Rusija, referendum, populizam, Srbija.

Referendum o članstvu Velike Britanije u Evropskoj uniji održan 23. juna 2016. na kome su građani odlučili da istupe iz nadnacionalne kontinentalne asocijacije (51,89 : 48,11) izvan svake sumnje, istorijski je događaj prvoga reda.¹ Izlazak Velike Britanije iz EU, sasvim je izvesno, ne znači početak kraja Unije, ali je mogući početak kraja Ujedinjenog Kraljevstva. Emancipatorski i independistički pokret u Škotskoj, koja se jasno opredelila za EU, u predstojećem periodu mogao bi da ojača. U tom slučaju, novi referendum o izlasku Škotske iz Britanije teško će moći da bude izbegnut, a njegov ishod ovoga puta bi mogao biti drugačiji od prethodnog, jer je važan argument protiv nezavisnosti Škotske bio i taj što bi morala da traži ponovni prijem u EU. Uz to i pokret za razdruživanje Severne Irske od Engleske dobija na intenzitetu. Uostalom, o stanju duhova svedoči i inicijativa, koju su potpisale desetine hiljada stanovnika Londona za samo nekoliko sati, o referendumu da ovaj grad, koji je glasao za ostanak u EU, napusti Veliku Britaniju. Naravno, ni jedan od ovih ishoda nije mnogo verovatan, kao što će i izlazak Velike Britanije iz EU biti „mekši“ nego što se to prvih dana nakon referendumu činilo.

U Ujedinjenom Kraljevstvu dugo se održavao mit da je londonski „Tajms“ tridesetih godina 20. veka objavio naslov: „Gusta magla je u kanalu (Lamanš), kontinent (Evropa) je

¹ http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results

izolovan". I oni Britanci koji su znali da se ovakav naslov nikada nije pojavio, neretko su ga citirali u analizama o poziciji Velike Britanije u Evropi.² Iako sa sasvim specifičnim pogledom, britanski izolacionizam i skepsa prema Evropi istorijska je konstanta i uvek je u većoj ili manjoj meri a najčešće ciklično, kao reka ponornica, determinisao politiku ove zemlje. Izolacionizam je nakon ulaska Britanije u Evropsku zajednicu (1973) dobio novo ime – *evroskepticizam*. Zbog toga je odluka većine britanskih građana odraz dubljih istorijskih kontinuiteta. Na ovom mestu bi se trebalo podsetiti da Velika Britanija nije nikada bila ugaoni kamen EU. Ova asocijacija je nastala na osovini Nemačka – Francuska, kako bi se prevazišao i nadrastao vekovni antagonizam i ratna prošlost dve najveće evropske sile, ali i udružile snage pred pretnjom agresivnog sovjetskog totalitarizma.³ Velika Britanija je članica Unije, pre toga Zajednice, bila sa jednom nogom; s pravom ili ne percipirana kao remetilački faktor za čije specifičnosti je ostatak ujedinjene Evrope često imao suficit razumevanja. Zbog toga, izlazak Velike Britanije, EU čini okrnjenom, ali sa perspektivom ubrzavanja integrativnih procesa i efikasnijeg funkcionisanja, pre svega u novom trouglu Berlin – Pariz – Rim. Ni ovaj ishod, ma koliko zvučao racionalno, nije nešto u šta bi trebalo verovati sa velikom sigurnošću. Evropski nacionalizmi, ekstremizovani do fašizma, kao i antiliberalni autokratski režimi i dalje će slabiti EU svuda gde budu u prilici da formiraju vlade. Francuski predsednički izbori i rast ekstremno desničarskog Nacionalnog fronta biće važan test u budućnosti.

Rezultati referenduma o izlasku Velike Britanije iz EU nisu samo pokazali koliki je procenat Britanaca za napuštanje Unije, već je otkrio i zabrinjavajuć stepen rasizma, mržnje i ksenofobije u britanskom društvu. Čitava „Bregzit“ kampanja, koja je na kraju pobedila, bila je zasnovana na mržnji i strahu od stranaca, migranata, istočnih Evropljana, Balkanaca... Zbog toga je rezultat referenduma u Britaniji izazvao oduševljenje svih desničarsko-populističkih i profašističkih stranaka i pokreta širom Evrope. Ipak, jedan od najvećih kratkoročnih dobitnika „Bregzita“ je ruski predsednik Putin. Suočen sa ekonomskim slomom u svojoj zemlji zbog pada cena nafte i zapadnih sankcija (zbog agresije na suverenu Ukrajinu), a nemoćan da zaustavi novu trku u naoružanju u koju je neoprezno ušao sa projekcijom o znatno višoj ceni nafte, on je kao strategiju svoje zemlje izabrao stalne pokušaje podele i destabilizacije Evrope, kako bi pojedinačne zemlje pridobijao za svoje interese. Zbog toga se njegovi propagandni servisi –

² <http://www.politika.rs/scc/clanak/357855/Britanski-pogled>

³ Žorž-Anri Sutu, *Neizvestan savez. Istorija Evropske zajednice*, Beograd, 2001.

Russia Today i *Sputnik* stavljaju na raspolaganje evropskoj ekstremnoj desnici. Zbog toga je njegov režim davao i daje finansijske doznake ekstremističkim partijama u EU, od Marin Le Pen do Jobika i Zlatne zore.⁴ U atmosferi sukoba, nestabilnosti i antagonizovanja u Evropi, kojom bi vladali autoritarni, ekstremno desničarski lideri – režim u Kremlju vidi priliku za sebe. Kako će na nesumnjivu pretnju sa istoka odgovoriti verovatni ženski triling zapadnog sveta Klinton – Merkel – Mej, sačekajte se do 20. januara iduće godine.

S tim u vezi, mogući raspad Velike Britanije, najniži pad funte u poslednjih nekoliko decenija, gubitak 120 milijardi funti za samo nekoliko sati već je visoka cena koju će britanski građani platiti zbog, u osnovi iracionalne, odluke na referendumu. U temelju te iracionalnosti je bio engleski nacionalizam, pomešan sa već pomenutim populističkim i ksenofobičnim elementima. I taj nacionalizam u usponu, konzervativne Engleske, čije će negativne konsekvence Britanija još dugo osećati, podseća na odavno prevaziđenu dihotomiju o „dobrim“ (građanskim ili državnim) i „lošim“ i „primitivnim“ (etničkim) nacionalizmima.⁵ Svaki nacionalizam kad mu se da prilika da se razmahne jednako je razoran ponajpre za naciju u kojoj se razvija, jer predstavlja pogonsko gorivo fašizma. A fašizam nije ništa drugo nego autoritarni nacionalizam doveden do svojih krajnjih konsekvenci.

I najzad, referendum je bio i generacijska podela. Starija, manje obrazovana i konzervativna Britanija, opterećena predrasudama, pobedila je mladu generaciju, koja se dvotrećinskom većinom izjasnila za ostanak Velike Britanije u EU. „Tako sam ljut. Generacija koja je imala sve, besplatno obrazovanje, zlatne penzije i socijalnu mobilnost glasala je da ukradu budućnost moje generacije“, bio je jedan od karakterističnih komentara mladih ljudi na tviteru.⁶ Starija konzervativna Engleska koja je prevagnula u ovoj istorijskoj odluci bila je zavedena još jednom vrstom iracionalne (pseudo)argumentacije. Pustiti snimke iz 70-ih i 80-ih godina prošlog veka, odlomke iz govora premijerke Margaret Tačer, pozivanje na vreme kada je Britanija bila imperija čiji se glas čuo i respektovao u čitavom svetu, a gledaoci bili mladi i puni nade – očita je manipulacija.

Ostrvska država izlaskom iz EU neće ponovo postati imperija, a postoji opasnost i da se od Velike Britanije pretvoriti u malu Enlesku. Sentimentalnost dok su ih manipulirali puštanjem

⁴ Boris Varga, *Farbanje demokratije*, Beograd, 2013; Isti, *Evropa posle Majdana*, Novi Sad, 2015.

⁵ Hans Kohn, *The Idea of Nationalism: A Study of Its Origins and Background*, New York, 1945.

⁶ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/mladi-britanci-nikad-vise-bijesni-i-vise-osramoceni-starci-oteli-ste-nam-buducnost/901967.aspx>

snimaka „slavne“ prošlosti (a kakva je svaka prošlost nego „slavna“ i „zlatna“ – svuda i uvek!) za kojom se deo glasača poveo je razumljiv, ali vreme se neće vratiti, imperijalna moć neće oživeti, jer se svet nepovratno promenio. Neke druge sile danas su globalni igrači, a Evropa više nije centar sveta, a još manje kolonijalni posednik ostatka sveta. Upravo zato što je svet globalizovan, a novi džinovi se pomaljaju u drugim delovima planete, Evropa može da im konkuriše samo ako je integrisana, stabilna i koliko-toliko harmonizovana. Ipak, posle svake odluke valja se nositi sa posledicama. Mnogi Britanci narednih godina biće neprijatno iznenađeni. S druge strane Lamanša, Evropsku uniju je potrebno vratiti inicijalnim vrednostima i idealima i otvoriti je za fragilne zemlje zapadnog Balkana – danas prve na udaru autoritarnog populizma iz Kremlja.

Upravo zbog navedenih procesa, odluka većine britanskih građana da napuste Evropsku uniju u Srbiji je izazvala neku vrstu egzaltacije u dominantno nacionalistički i antizapadno orijentisanom javnom mnjenju i u vodećim provladinim listovima. Paradržavna i rusofilska „Politika“ trijumfalno je sutradan, nakon objave rezultata referenduma, pisala da je „masakr nad velikim iluzijama“ izvršio niko drugi nego – narod, poigravajući se iznova sa navodnom dilemom da li bi Srbija, ipak, trebalo da se okrene „oklevetanoj pravoslavnoj majci“ i njenom autoritarnom lideru – Putinu.⁷ Imajući u vidu konstantni govor mržnje prema Velikoj Britaniji i njenim diplomatskim predstavnicima u Srbiji, gotovo od početka naprednjačke uprave (2012) koji je kulminirao, teško uporedivom kampanjom uvreda, u leto 2015. kada je na dnevnom redu Saveta bezbednosti bila britanska Rezolucija o osudi genocida u Srebrenici, ovakva reakcija nije neočekivana. Dan nakon referenduma, vodeći provladin tabloid u Beogradu je čak izvukao u centralni naslov razvučen preko čitave naslovne strane: „Kraj EU! Amerikanci u panici: Putin sve pobedio!“⁸ U naslovu istog lista, nije bolje prošao ni šef Misije EU u Srbiji, britanski diplomata, Majkl Devenport: „Ničija nije do zore gorela! Devenport zbog Bregzita ide iz Srbije – konačno da i njemu vidimo leđa!“⁹ Nakon referenduma je kreirano uverenje da će Velika Britanija oslabiti i povući se sa Balkana, što će „omekšati“ stav Brisela prema autoritarnim i

⁷ <http://www.politika.rs/scc/clanak/357910/Briselski-zavet>

⁸ <http://www.informer.rs/vesti/srbija/78158/SAMO-VIKEND-IZDANJU-INFORMERA-RASPADA-Amerikanci-panici-Putin-sve-pobedio>

⁹ <http://www.informer.rs/vesti/politika/78954/NICIJA-NIJE-ZORE-GORELA-Devenport-zbog-Bregzita-ide-Srbije-KONACNO-NJEMU-VIDIMO-LEDJA>

antievropskim tendencijama u Srbiji, ali i ostaviti prazan prostor za Rusiju.¹⁰ Svakome ko i malo poznaje istorijske procese 19. veka morala bi biti poznata britanska uloga u rasplitanju Istočnog pitanja i podrška pretrajavanju oslabljenog Osmanskog carstva, upravo da bi se sprečila ruska penetracija na Balkan.¹¹ Kontinuiteti u spoljopolitičkim delovanjima velikih sila nisu nužno i podrazumevajući, ali su česti. Sledeća samoobmana dela javnosti i zvaničnog Beograda je bilo imenovanje kontroverznog *torijevca* i zagovornika izlaska iz EU, Borisa Džonsona, za novog šefa britanske diplomatije u kabinetu premijerke Tereze Mej. Ipak, sve navedene diplomatske diletantizme vlasti u Srbiji razvejalo je javno pismo dotadašnjeg šefa britanske diplomatije, Vilijema Hega, svom nasledniku, Džonsonu, objavljeno u londonskom „Telegrafu“. U njemu dotadašnji šef Forin ofisa daje deset saveta Borisu Džonsonu, a jedan od važnih tiče se i postjugoslovenskog prostora: „Dokaži svoju tvrdnju da Evropa nije isto što i Evropska unija tako što ćeš podsticati inicijative na jugoistoku našeg kontinenta. (...) Prisustvo i uticaj Ujedinjenog Kraljevstva na Zapadnom Balkanu je od životnog značaja u sprečavanju tog regiona da se vrati u vreme sukoba.“¹²

Ne apstrahujući sve postojeće probleme Evropske unije: ksenofobiju i razorne nacionalizme, ekonomsku nejednakost, disfunkcionalnu politiku štednje, sve veću birokratizaciju... EU kao mirovni projekat i jedinstvena asocijacija u istoriji u kojoj su sve zemlje članice subjekti – izraz je razumevanja vremena ali i dobrog shvatanja složenosti, političke pluralnosti i uvažavanja različitosti. Možda baš zbog toga milioni nevoljnika iz čitavog sveta žele da svoje živote provedu u Evropi iz koje se Velika Britanija svojom voljom povlači. Ipak, konsekvence neće trpeti samo ona već i ostatak kontinenta. Srbija, dezorjentisana u svojoj spoljopolitičkoj poziciji, ali i nesigurna u karakter društva koje želi da gradi – svoja strateška opredeljenja još nije donela. Već i prva reakcija javnosti na rezultate britanskog referenduma je podatak koji svedoči o realnom odnosu snaga i suštinskim orijentacijama dominantnih delova srbijanskog društva.

¹⁰ <http://www.informer.rs/vesti/politika/78347/VIDEO-LAZANSKI-BREGZITU-Mislim-Evropa-sada-bitipopustljivija-prema-Srbiji>

¹¹ Vasilj Popović, *Istočno pitanje. Istorijski pregled borbe oko opstanka Osmanlijske carevine u Levantu i na Balkanu*, Beograd, 1996.²

¹² <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/18/dear-boris-heres-my-10-step-guide-to-being-foreign-secretary/>